

בין החוקרים לקלינאים: סוגיית הזיכרון המודחק חוזרת לטלטל את השדה

hebpsy.net/blog_post.asp

לאחרונה יצאו 47 חוקרים ישראלים מתחום הפסיכולוגיה בגילוי דעת נחרץ, על רקע ערעורים שהגיעו להכרעתו של בית המשפט העליון אשר הטענות בהם מתבססות על זיכרונות מודחקים של התעללות מינית בילדות. החוקרים החתומים, שרבים מהם בכירים באקדמיה ומיעוט קטן מהם עוסק בטיפול נפשי, טענו כי המחקרים בתחומי הזיכרון והשיפוט מצביעים באופן מובהק על כך שאין לראות בעדויות מסוג זה ראיה קבילה ומהימנה. גילוי הדעת הצטרף למאמר דעה שהציגו טענות דומות, שפורסם לאחרונה על-ידי אחד החותמים, פרופ' דוד נבון מהחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה, חתן פרס ישראל וחבר האקדמיה הלאומית למדעים. גם ה-SSCP, אגודה של חוקרים אמריקאים בתחום הפסיכולוגיה הקלינית, פרסמה הודעה דומה בנוגע למקרה הישראלי.

עיתוי פרסום גילוי הדעת עורר תגובות ציבוריות חריפות, שכן הוא הוצג כאמירה היוצאת נגד פסק דין של בית המשפט העליון שהרשיע אב באונס בתו, ומצטרפת בכך לביטויי התמיכה התקשורתיים החריגים להם זכה האנס. בין השאר נטען כי עיתוי הפרסום גורם נזק נפשי לניצולי התעללות מינית המתמודדים עם זיכרונותיהם, ובפרט לתובעת עצמה. עוד נטען כי גילוי הדעת חיזק את האופן המסולף שבו הוצג פסק הדין בתקשורת, כאילו התקבל על סמך חלום של התובעת – בעוד בפועל ראיות רבות אחרות סייעו לשופטים בהכרעתם. במסגרת דיוני הערכאות השונות בתביעה העידו מומחים הן מטעם ההגנה והן מטעם התביעה אולם השופטים קיבלו את דעת האחרונים, ד"ר צביה זליגמן ופרופ' אלי זומר, בטענה שהסוגיות השנויות במחלוקת הן "בלב מומחיותם וניסיונם", בשונה מהמומחים מטעם ההגנה.

לאנשי הטיפול שבינינו, ובמיוחד למומחים בעבודה עם נפגעי התעללות מינית, ידוע כי את העבודה הטיפולית במקרים אלה מלווה תמיד הספק המטריד המתבטא בשאלה "היא או לא היא", והספרות הטיפולית גדושה בהתייחסויות למורכבותה. ההיבט המשפטי של הסוגיה עורר בעשורים האחרונים מחלוקות חריפות בין קלינאים וחוקרים, מחלוקות שצמחו בארצות הברית בעיקר עם הקמת הקרן לתסמונת הזיכרון השגוי ב-1992. הקרן הוקמה על ידי הורים שהואשמו על-ידי בתם בהתעללות מינית, במטרה להגן על מי שנפגעו מהאשמות שווא בעבירה זאת.

חוקרת הזיכרון הידועה אליזבת לופטוס אכן הראתה במחקרה כי ניתן "להשתיל" זיכרונות שווא שייראו מהימנים כמו זיכרונות אמיתיים. בניסוייה, ששוחזרו פעמים רבות בוואריאציות שונות, שוכנעו נבדקים באירועים ביוגרפיים בדויים אודות עצמם. לופטוס וחוקרים ההולכים בעקבותיה שימשו פעמים רבות כעדים מומחים בבתי משפט מטעם ההגנה במקרים של האשמות בהתעללות מינית, והטענה המרכזית החוזרת בחוות הדעת שלה היא שמטפלים עשויים להשתמש בטכניקות המעודדות יצירת זיכרונות שווא כמו שעשתה היא בניסוייה. מנגד טוענים מומחים בעבודה עם נפגעי טראומה כי רוב המטפלים אינם משתמשים בטכניקות שאליהן לופטוס מתייחסת, וכי אין זה סביר להסיק מסקנות על זיכרונות שווא של התעללות מינית מניסויים העוסקים בזיכרונות שווא של אירועים פעוטים בהרבה.

הדיון בנושא טעון וגדוש בטיעונים כבדי משקל, ומערב דאגה לשלומם של מטופלים וקורבנות בכלל, דאגה לזכויותיהם של נאשמים ורווחתם, אך גם התנגשויות בין תיאוריות שונות ובין שדה המחקר האקדמי לשדה הטיפולי. אנשי מקצוע – נשמח לשמוע דעתכם בעניין, כאן בתגובות או במדור הדעות של פסיכולוגיה עברית.